

ERİŞİLEBİLİRLİK VE KENT MEYDANLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ: SAKARYA/ARIFIYE MEYDANI ÖRNEĞİ*

 Buse FAZLIOĞLU^a

 Gülferah ÇORAPÇIOĞLU^b

Öz

Kamusal alan örnekleri olan kent meydanlarının evrensel tasarım prensipleri doğrultusunda, erişilebilirlik standartları dikkate alınarak planlanması ve sürdürülmesi toplumu oluşturan farklı özellikteki bireyler için önem taşımaktadır. Bu makalede engelli bireylerin erişilebilirlik konusunda yaşadıkları sorunlar kent meydanları bağlamında ele alınmıştır. Çalışmada üç kişiden oluşan görme engelli birey grubuyla seçili bir kent meydanında yerinde deneyimleme çalışması yapılmıştır. Sakarya İli, Arifiye Meydanı, bulunduğu konumu ile ticaret ve sanayi alanında gelişimini arttırarak imkanlarını genişletmekte olması ve engelli bireylere iş olanağı konusunda çalışma alanı yaratması nedenleriyle tercih edilmiştir. Alan çalışmasında yer alan katılımcıların seçiminde rastgele atama tekniği kullanılmış, öncesinde araştırmanın amacı, yararları, yürütme şekli ve kendilerinden beklenenler konusunda bilgi verilmiştir. Katılımcı grubu alanda günlük zorunlu ihtiyaçları doğrultusunda kullanabilecekleri varsayılan ve önceden belirlenmiş bir güzergâhta rehber eşliğinde dolaşım yaparak, kent meydanını yerinde deneyimlemiş, “evrensel tasarım prensipleri” doğrultusunda hazırlanan formun doldurulmasına bireysel olarak katılım göstermişlerdir. Bu doğrultuda mevcut yapıları Arifiye Kent Meydanının evrensel tasarım ilkeleri ve belirlenen alt parametrelerine uygunluğu değerlendirilmiştir. Gerçekleştirilen vaka çalışması sonucunda, meydanın fiziki koşullarının farklı yaş ve engel gruplarına sahip olan bireyler için yetersiz kaldığı, alanda erişim sorunları yaşandığı tespit edilmiş, engelli bireylerin fiziksel ve sosyal anlamda erişim sorunlarına yanıt bulabileceği bir örnek meydan tasarımı önerilmiştir. Kentin yaşam alanlarının toplumu oluşturan bireyleri ayrıştırıcı değil, bütünleştirici ve evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda yapılandırılmasının gerekliliği sürdürülebilir ve insana saygılı bir kentsel tasarım için gerekli görülmüştür. Yürütülen çalışmanın mevcut yapıları farklı kamusal alanlarda ve farklı denek gruplarıyla birçok kez yinelenmesi söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, Sürdürülebilirlik Evrensel Tasarım, Engellilik, Kent Meydanları

* Bu çalışma; İstanbul Arel Üniversitesi- Fen Bilimleri Enstitüsü- Mimarlık Anabilim Dalında, Buse Fazlıoğlu tarafından Dr. Öğr. Üyesi Gülferah Çorapçioğlu danışmanlığında hazırlanmış olan Kent Meydanları ve Erişilebilirlik: Sakarya/Arifiye Meydanı, (2018) isimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

^a Yüksek Lisans Öğr., İstanbul Arel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, busefazlioglu@gmail.com

^b Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, gulferahcorapcioglu@arel.edu.tr

ACCESSIBILITY AND SUSTAINABILITY OF URBAN SQUARES: THE CASE OF SAKARYA / ARIFIYE SQUARE

Abstract

Planning and maintaining city squares, which are examples of public spaces, in line with universal design principles and taking into account accessibility standards, is important for individuals with different characteristics that make up the society. In this article, the problems experienced by disabled individuals in terms of accessibility are discussed in the context of city squares. In the study, an on-site experience study was conducted with a group of visually impaired individuals in a selected city square. Arifiye Square in Sakarya Province has been preferred because of its location that is increasing the potential and development in trade and industry, and creating job opportunities for disabled individuals. Random assignment technique was used in the selection of the participants in the field study. The participants were informed about the purpose of the research, its benefits, the mode of execution and what is expected of them. The participant group experienced the city square on site by following a predetermined route that they could use for their daily mandatory needs with a guide, and individually filled out the form prepared in line with the "universal design principles". In this direction, the compatibility of the existing Arifiye City Square with the universal design principles and determined sub-parameters was evaluated. As a result of the conducted case study, it was determined that the physical conditions of the square were insufficient for individuals with different age and disability groups and access problems were experienced in the area. A sample city square design was proposed where disabled individuals could find solutions to their physical and social access problems. The necessity of structuring the living spaces of the city in line with the principles of holistic and universal design, not separating the individuals that make up the society, was deemed necessary for a sustainable and human-friendly urban design. It is possible to repeat the carried out case study in different public spaces with different subject groups.

Key Words: Accessibility, Sustainability, Universal Design, Disability, Urban Squares

Giriş

Kamusal alanlar içinde bulundurduğu her bireyin farklı amaç doğrultusunda kullanabildiği birer özel mekân olmanın yanı sıra, toplumu oluşturan tüm bireylerin birlikte hareket edebildiği en genel mekânlardır. Tarihsel süreçte bireylerin sosyalleşme imkânı bulduğu alanlar olarak karşımıza çıkan kent meydanları, doğru tasarlandığı takdirde bireyler ve kent arasında köprü niteliği taşıyacak kamusal alan örneklerini oluşturmaktadır. Erişilebilirlik, bir yerleşim alanının sunduğu kamusal hizmetlere erişme olanağı ve kolaylığı olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1980). Ayrıca toplumun tüm bireyleri tarafından erişilebilecek ve konforlu kullanılacak mekanların tasarlanması anlamına da gelmektedir. Erişilebilir bir ortam ise, kullanıcıların aktif bir sosyal ve ekonomik yaşam sürdürebilmesinin mümkün olduğu ortamlar olarak kabul edilmektedir (Papaioannou, 2008). Tümer (2000), bir kent meydanını anlamak ve tanımak için meydan mimarisi ve bulundurduğu öğelerin dışında, bireylerin yaşadıklarının ve bunların ayrıntılarının dikkate alınmasının önemini vurgulamaktadır. Krier (1979) ise; meydanları kentin varoluş sebebi olan iletişim ve birlikteliğin, aidiyetin vücut bulduğu mekânlar olarak tanımlamaktadır. Benzer

bir görüşle Moughtin (2003), farklı özellikleri olan bireylerin ortak bir merkezde yani kent meydanlarında farklı amaçlarla da olsa bir araya gelerek sosyal iletişim kurulabileceğinden bahsetmektedir.

İlgili yazımlarda da vurgulandığı gibi toplumun tüm bireylerinin eşit kullanımına açık olması gereken kent meydanlarının paylaşımı konusunda, kimi kullanıcı gruplarının sorunlar yaşadığı ve bu grubun çoğunlukla engelli bireylerden oluştuğu gözlemlenmektedir. Oysa, engelsiz ve sürdürülebilir tasarımlar kentsel mekânların, tüm kent bireylerinin kullanabileceği fiziksel bütünleştirme ve toplumsal bütünleşme yönünde bir tasarım olarak ele almaktadır. Bu açıdan, erişilebilirlik ve engelsiz tasarım kavramları, içerik olarak sürdürülebilir kentsel kalkınma ile doğrudan ilgilidir.

Goffman'ın (1968) değindiği gibi bireyin fiziksel durumu yaşadığı toplumundan engellenmesinde bir sebep olmamalıdır. Bireylerin engellilik durumuna göre tepkiler gösteren toplum davranışları, toplumsal yapının sahip olduğu kültür ve sosyal yapıyla ilişkilidir (Burcu, 2002). Toplum olmanın gereklerinden biri de bireylerin birlikte yaşayabilmeleridir. Toplumsal yaşama tam katılım ise, yapıları fiziksel çevrenin toplumun tüm fertlerinin kullanımına uygun olarak düzenlenmesiyle mümkün olabilir. Yaşamın tüm alanlarındaki hak ve hizmetlere ulaşabilmek ve bunlardan yararlanabilmek anlamına gelen "erişilebilirlik" kavramı; II. Dünya Savaşı'ndan sonra toplumdaki engelli birey sayısının artması ile gündeme gelerek, kamusal alanların herkes tarafından ulaşılabilir ve engelsiz olması gerekliliği benimsenmiştir. Bununla birlikte dünyada 20. Yüzyıl süresince yaşanan sosyal ve ekonomik değişimler sonucunda erişilebilirlik konusunda farklı arayışlar ortaya çıkmıştır. Yaşam sürelerinin uzaması, engelleriyle yaşamak zorunda kalan birey nüfusunun çoğalması, satın alma gücünün yükselmesi, hareket kısıtlılığı taşıyan bireylerin ihtiyaçlarına yanıt verebilecek tasarımların eksikliği ve bu konuda toplumda farkındalık oluşması gibi nedenler sonucunda 'erişilebilirlik' kavramı gelişerek 'evrensel tasarım' yaklaşımı benimsenmiştir (Steinfeld, 1996). 1980'li yıllarda, yürüme engelli Amerikalı Mimar Ronald L. Mace ifadelerinde erişilebilir tasarım yerine evrensel tasarım terimine yer vermiştir (Kavak, 2010). Dünya çapında kabul görüp, yasal çerçevede yerini almış olan evrensel tasarım yaklaşımı içeriğinde; özel imkân ve yüksek enerjiye ihtiyaç duyulmadan herkesin kolayca erişip kullanabileceği, katılımı eşitlik ve kullanımda çeşitlilik imkânı verebilen, her tür kullanıcı için anlaşılabilir olan, bireylerin kullanım sırasında güven hissedebildiği, nitelikli mekân ve çevrelerin tasarım ölçütlerini barındırmaktadır. Yalnızca engelli bireylere değil tüm kullanıcılara hizmet verebilen tasarımları yönlendiren bu ölçütler; 'herkes için tasarım' anlayışını getirmekte ve kentin yaşam alanlarının bireyleri ayrıştırıcı değil, bütünleştirici tasarımlarla yapılandırılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. 2001 yılında Dünya Sağlık Örgütü (WHO), engellilik kavramına "International Classification of Functioning, Disability and Health ICF 2001" adını taşıyan bir tanım getirmiştir. Yetenek ve performans arasındaki ilişkinin analizine odaklanılarak yapılan tanımlamada; herkesin hayatının bir döneminde sağlığında düşüş yaşayıp, bazı engelleri deneyimleyebileceği düşüncesiyle engellilik kavramı, dinamik ve koşullarla ilişkili bağlamsal bir değişken olarak görülmüş ve engelliliğin boyutu kişinin farklı çevrelerle olan etkileşimiyle ilgili olarak yorumlanmıştır. Bu doğrultuda evrensel tasarım ölçütlerinin engellilik deneyimini azaltma ve herkesin deneyim/performansını geliştirme konularında uluslararası ölçekte önemini vurgulanmıştır (Dostoğlu, vd., 2009). Toplumlar arasındaki kültürel ve coğrafi farklılıklar doğrultusunda "evrensel tasarım" kavramı farklı şekillerde karşımıza çıkartmaktadır. "Herkes için

tasarım”(desing for all), “kullanıcı odaklı tasarım” (user needs design), “kapsayıcı tasarım” inclusive design), “ömür boyu için tasarım” (life span design), “gerçek yaşam için tasarım” (real life design), “kuşaklar arası tasarım” (transgenerational design) bunlardan birkaçıdır (Erkovan, 2013). Türkiye’de engelli bireylerin daha sağlıklı yaşam koşullarına sahip olabilmeleri adına düzenlenen 5378 sayılı özürülüler ve bazı kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılması hakkında kanun 07.07.2005 tarih ve 25868 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 2005). Bu tarihten sonra ise 5378 sayılı kanuna ek ve değişiklik getiren farklı mevzuatlarla yenilenerek gelişmektedir. Ancak mevcut uygulamalarda farklı fiziksel özelliklere sahip bireylerin varlığı göz ardı edilmektedir. Kent ve bina ölçeğinde gözlemlenen uygulamalarda, herkes için erişilebilir olan, bütüncül ve kapsayıcı tasarımlar yerine, yalnızca yürüme engelliler için yapılan rampa uygulamalarıyla yasal yaptırımlar karşılanmaya çalışılmaktadır. Tespit edilen bu sorunlar doğrultusunda makale kapsamında, kentlerin geçmişten günümüze önemini yitirmeden gelen en önemli kamusal mekanları sayılan, bu nedenle sahip oldukları farklı fonksiyonlara göre toplumun bütünleşmesi noktasında önemli rol oynayan “kent meydanlarının erişilebilirliği ve sürdürülebilirliği” konusu ele alınmıştır. Mevcut yapıları alanlarda gözlemlenen erişim yetersizliklerinin deneyimlenebileceği “örnek kent meydanı” seçilerek alanın evrensel tasarım kriterlerine uygunluğunu ölçmek amacıyla engelli bireylerle doğal ortamda alan deneyleri yapılmıştır. Toplumla bütünleşmesi yönünde yaşadığı yoğun sorunlar göz önünde tutularak denek grubu, görme engelli bireyler arasından seçilmiştir. Araştırma yapıları alandaki verileri değerlendirme amaçlı yürütülerek, bulgular sonucunda getirilecek önerilerin fiziksel, sosyal ve kültürel anlamda görme engelli bireylere uygunluk gösterebilecek, erişim sorunlarına karşılık olacak, evrensel tasarım parametreleri çerçevesinde uygulanmış erişilebilir ve sürdürülebilir meydan tasarımları hazırlanması konusunda bir örnek oluşturması hedeflenmektedir.

A. METOT VE MATERYAL

1. Araştırma Yöntemine Yaklaşım

Araştırma, literatür taraması ile bilgi altyapısının oluşturulması, çalışma yapılacak kent meydanının belirlenmesi, yapıları alandaki eksikliklerin tespiti amacıyla görme engelli katılımcı grubuyla yerinde deneyimlenerek yürütülen anket çalışmasının sunulması, sonuçların değerlendirilmesi ve seçili kent meydanı örneğinde evrensel tasarım prensipleri doğrultusunda yapıları alanın revizyonu olarak yürütülmüştür. Alan çalışmasında yer alan katılımcıların seçiminde rastgele atanma tekniği kullanılmış, öncesinde katılımcılara; araştırmanın amacı, yararları, yürütme şekli ve kendilerinden beklenenler konusunda bilgi verilmiştir. Yürütülen çalışmanın mevcut yapıları farklı kamusal alanlarda ve farklı denek gruplarıyla birçok kez yinelenmesi söz konusudur.

2. Çalışma Alanı

Marmara Bölgesinde 1999 yılında yaşanan deprem sonrasında hızlı kentsel gelişimin yaşandığı Sakarya İli, aynı zamanda engelli bireylere iş olanağı sağlanmasının zorunlu olduğu sanayi işletmelerini barındırmaktadır. Çalışmanın yürütüldüğü Arifiye İlçesi, Ankara–İstanbul otoyolu, TEM Anadolu otoyolu, Bilecik–Eskişehir otoyolu bağlantı noktalarında konumlanmaktadır. Yüksek nüfus yoğunluğu ve merkezi noktada bulunması nedenleriyle tercih edilen Arifiye İlçesinde çalışma yapılacak alanın

belirlenmesi için, mevcut meydanların haftalık/günlük kullanım yoğunlukları canlı gözlem metodu ile ölçülerek değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonuçlarına göre; sürekli yoğun kullanımın en fazla olduğu “Arifiye Meydanı” çalışma alanı olarak seçilmiştir (Şekil 1).

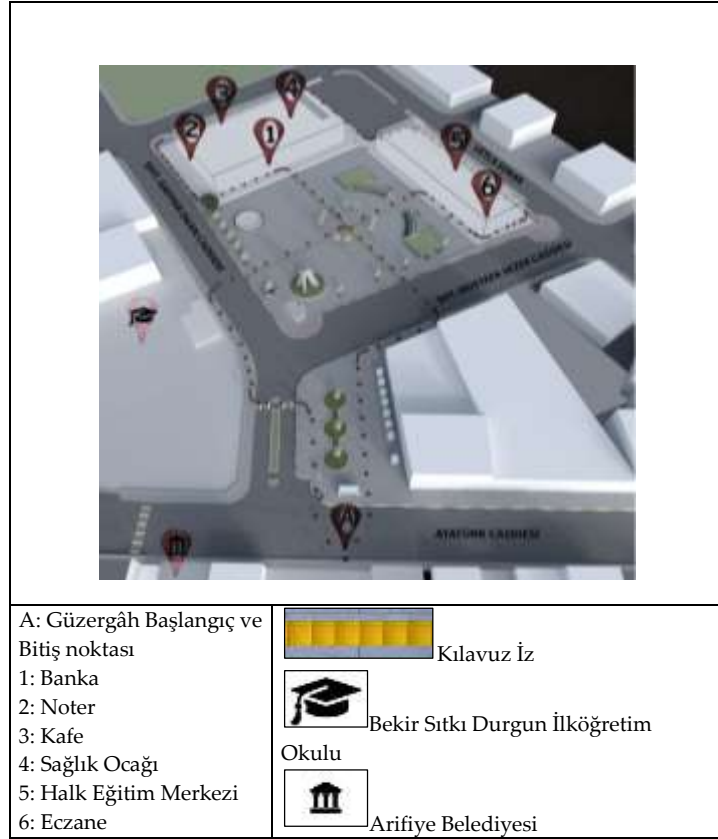
Şekil 1. Arifiye Meydanı

3. Alanın Değerlendirilmesi

Mevcut meydan düzeni hakkında görme engelli bireylerin görüşlerinin alınması amacıyla yürütülen çalışma; Sakarya İli, Arifiye Kent Meydanında gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılım sağlayan görme engelli bireyler, Sakarya İlinde yaşayan, daha önce bu meydanda bulunmamış ve rastgele seçim ile belirlenmiştir. Değerlendirmeye katılan üç kişiden oluşan görme engelli birey grubu, meydanda oluşturulan aynı güzergâhta rehber eşliğinde dolaşım sağlayarak, bireysel olarak çalışmaya katılım göstermişlerdir. A noktasından başlayan dolaşım (Şekil 2) de görüldüğü gibi yönlendirilerek aynı noktada sona ermiştir.

Şekil 2. Meydan ve Güzergâh

Denekler ile yürütülen alan çalışması kurgulanırken mevcut alan tasarımının değerlendirilmesinde, Mace (1998) ve The Center for Universal Design ekibinin oluşturduğu “Evrensel Tasarım Prensipleri” doğrultusunda Fazlıoğlu ve Çorapçıoğlu’nun düzenlediği ve uzman görüşü alınarak son halinin belirlendiği ölçütler kullanılmıştır. “Evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda görme engelli bireyler tarafından Arifiye Kent Meydanının değerlendirilmesi” olarak tanımlanan çalışma, veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Çalışmada ana prensipleri tanımlayan alt değerlendirme ölçütleri belirlenmiş ve denek grubundan alanın bu ölçütlere uygun olup olmadığını deneyimlemeleri beklenmiştir. Tüm alt ölçütlerin birlikte değerlendirilmesiyle ana tasarım prensibinin yerine getirilmiş olacağı varsayılmıştır. Yedi ana başlık altında toplam 20 maddeden oluşan değerlendirme ölçütleri, üçlü eşit aralıklı ölçekle hazırlanmıştır. Her madde için yanıtlanması beklenen “Var”, “Yetersiz”, “Yok” seçenekleri düzenlenmiştir. Oluşturulan yedi temel kriter aynı öneme sahiptir. Alt maddelerin her biri buldukları kriter başlığı altında eş değerde kabul edilmiştir (Tablo1).

Tablo 1. Anket Formu ve Yanıtlar

EVRENSEL TASARIM	İÇERİK	DEĞERLENDİRME								
		1. Katılımcı			2. Katılımcı			3. Katılımcı		
		V	Y	Y	V	Y	Y	V	Y	Y
1. EŞİT KULLANIM	Ayrımın olmadığı eş değerde kullanım.			☐		☐				☐
	Eş değerde güvenlik ve emniyet imkânı.			☐		☐				☐
	Çekici nitelikte tasarım.			☐		☐				☐
2. KULLANIMDA ESNEKLİK	Tasarımın kullanım şekillerinde seçme hakkı.			☐		☐				☐
	Doğru bir şekilde kullanımın sağlandığı tedbirler.			☐		☐				☐
	Tasarımın kullanıcı hızına uygunluğu.			☐		☐				☐
3. BASİT VE SEZGİSEL KULLANIM	Tasarımda yalınlık.	☐				☐				☐
	Sezgisel kullanıma uygunluk.		☐		☐					☐
	Beklentileri karşılayabilirliği.		☐			☐				☐
	Okuma-yazma ve dil becerilerine uygunluğu		☐			☐				☐
4. ALGILANABİLİR BİLGİLENDİRME	Alan kullanımında farklı anlatım. (görsel, işitsel, dokunsal duyular).			☐		☐			☐	
	Kullanım için bilgilendirmenin sağlanması.			☐		☐				☐
	Mevcut elemanların ayırt edilebilir ve tanımlanabilir olması.			☐		☐			☐	
	Duyusal kısıtlamalara sahip bireylerin kullanım tekniklerine yönelik öncelik.			☐		☐				☐
5. TASARIMDA HATA PAYI	Mevcut elemanların mekânda tehlike ve hataları azaltmaya yönelik düzenlenmesi.			☐		☐				☐
	Alanda oluşabilecek tehlike ve hatalara yönelik uyarı ve koruma tedbirlerinin varlığı.			☐		☐				☐
6. DÜŞÜK FİZİKSEL GÜÇ HARCANMASI.	Kullanıcılarının doğal vücut yapıları ile makul güç kullanımına uygunluğu.			☐		☐				☐
	Uzun süreli fiziksel güç harcanmasını azaltacak tasarım.			☐		☐				☐
7. YAKLAŞIM VE KULLANIM İÇİN BOYUT VE MEKAN SAĞLANMASI.	Oturan veya ayakta olan her kullanıcının önemli elemanları fark edebilmesi için engelsiz bakış açısı.			☐		☐				☐
	Kişisel yardım veya yardımcı araçlarının kullanımına yeterli alan sağlanması.			☐		☐				☐
V : VAR	Y : YETERSİZ	Y : YOK								

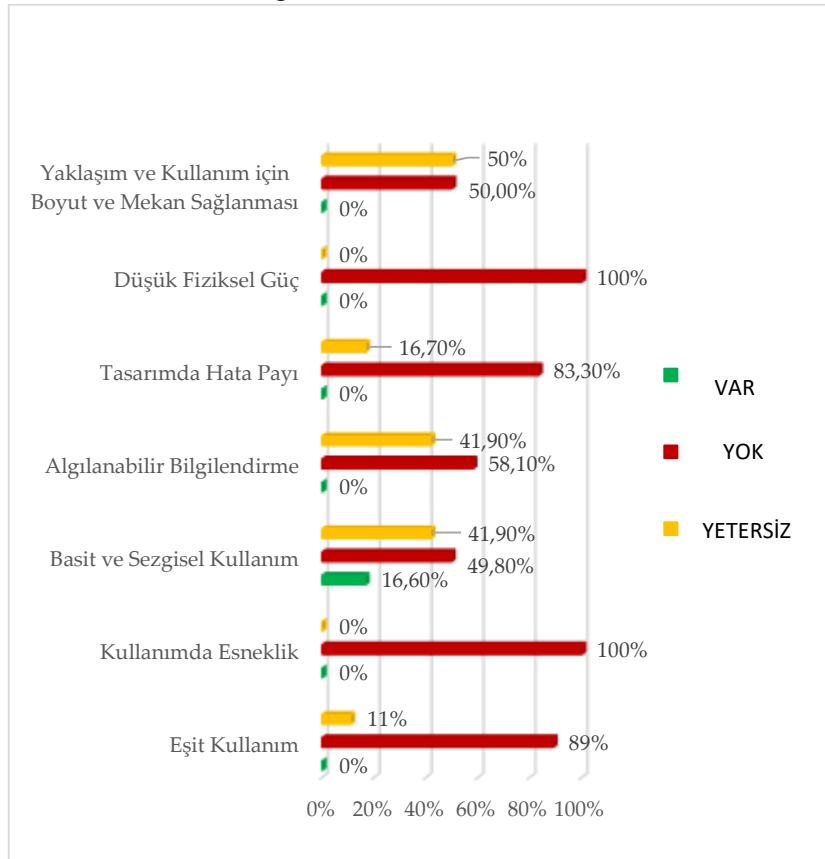
Yedi ilke ve kendi içlerindeki farklı sayıda dağılımlarıyla toplam 20 madde, frekans dağılımlarının aritmetik ortalaması ile değerlendirilmiştir. İstatistiksel analizler bilgisayar ortamında Excel programı ile frekans (f), yüzde (%), aritmetik ortalama kullanılarak yapılmıştır.

B. BULGULAR

1. İstatistiksel Analiz Sonuçları

Bulguların istatistiksel analizi Şekil 3' de verilmiştir.

Şekil 3. Anket Sonuçları Yüzdeler Grafik

2. Değerlendirme

1.Eşit kullanım prensibi doğrultusunda; “Tüm kullanıcılar için ayrımsız/eş değerde kullanım”, “emniyet imkanını”, tüm kullanıcılar için çekici nitelikte tasarımın varlığı” sorgulandığında; görme engelli bireylerin meydanın tamamını kullanabilecekleri bir sirkülasyon tasarımı yapılmadığı, kılavuz izlerinin yanlış ve eksik, yer döşemelerinin bozulmuş, rampa eğimlerinin hatalı olduğu belirtilmiştir. Görme engelli bireylere yönelik ayrıcalıklı bir tasarımın yer almaması nedeniyle meydan çekici nitelikte bulunmamıştır. [İstatistiksel değerler: %0,00 oranında var, %11,33 oranında yetersiz, %88,66 oranında yok].

2.Kullanımda esneklik prensibi doğrultusunda; “meydan kullanımında seçme hakkı”, “doğru ve dikkatli kullanım”, “farklı kullanıcı hızına uygunluk konusunda tedbir ve yönlendirmenin varlığı” sorgulandığında; sesli uyarı sistemlerinin olmayışı ve yalnızca baston ile yol takibi yapmak zorunluluğu nedeniyle meydan kullanımında seçme hakkının olmadığı belirtilmiştir. Kılavuz çizgilerinin yanlışlığı, uyarıcı yüzeylerin eksikliği, durum değiştirme hali uyarısı vermemesi nedenleriyle meydan, doğru kullanım ve farklı kullanıcı hızına uygun bulunmamıştır. [İstatistiksel değerler: %0,00 oranında var, %0,00 oranında yetersiz %100,00 oranında yok].

3.Basit ve sezgisel kullanım prensibi doğrultusunda; “meydan tasarımında yalınlık”, “sezgisel kullanıma, okuma-yazma dil becerilerine uygunluk”, “farklı beklentilerin karşılanması” sorgulandığında; tasarımda yalınlık, denekler tarafından kendi başlarına rahat hareket edilebilir alan olarak yorumlanarak değerlendirilmiş, sezgisel kullanıma uygunluk, bireylerin farklı duyularına hitap edebilme özelliği olarak deneyimlenmiştir. Görme engelli bireylerin algılayabileceği yön tabelalarının bulunmaması nedeniyle, meydan tasarımının okuma yazma ve dil becerilerine uygun olmadığı ve beklentileri karşılamadığı sonucu ortaya çıkmıştır. [İstatistiksel değerler: %16,66 oranında var, %33,33 oranında yetersiz, %50,00 oranında yok].

4.Algılanabilir bilgilendirme prensibi doğrultusunda; “meydan tasarımında görsel, işitsel, dokunsal duyulara hitap eden farklı anlatımlar ve kullanım için gerekli bilgilendirmenin sağlanması”, “mevcut elemanların ayırt edilebilir ve tanımlanabilirliği”, “duyusal kısıtlamalara sahip bireylerin kullanım tekniklerine yönelik öncelikler” sorgulandığında; alanda mevcut elemanların ve özellikle zemindeki doku farklılıklarının ayırt edilebilir ve tanımlanabilir olması kriterleri deneklerce aranmıştır. Bu doğrultuda alan kullanımında farklı anlatım sesli ve dokunsal sinyalizasyonun eksikliği, görsel, işitsel ve dokunsal duyulara hitap eden bilgilendirme levhalarının olmadığı tespit edilmiştir. [İstatistiksel değerler: %0,00 oranında var, %41,66 oranında yetersiz, %58,33 oranında yok].

5.Tasarımda hata payı prensibi doğrultusunda; “meydanda kullanılan mevcut elemanların tehlike ve hataları azaltmaya yönelik düzenlenmesi”, “oluşabilecek tehlike ve hatalara yönelik uyarı ve koruma tedbirlerinin varlığı” sorgulandığında; mevcut yapı alanda, görme engellilere yönelik uyarıcı sinyalizasyon sistemleri olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda yapı alanda mevcut trafik dubalarının sert malzemeden yapılmış olduğu bu nedenle tehlike oluşturduğu ve bu elemanların varlığına yönelik bir uyarı sisteminin bulunmadığı tespit edilmiştir. [İstatistiksel değerler: %0,00 oranında var, %16,66 oranında yetersiz, %83,66 oranında yok].

6.Düşük fiziksel güç harcanması prensibi doğrultusunda; “meydan tasarımının kullanıcıların doğal vücut yapıları ile makul güç kullanımına uygunluğu”, “uzun süreli fiziksel güç harcanmasını azaltacak tasarımların varlığı” sorgulandığında; görme engelli bireylerin beyaz bastonuyla ayrıca efor sarf etmeden hareket edebilmeleri ve sarı bantların sürekliliği ve yönlendirici olması değerlendirilmiştir. Alanda sarı bantların yanlış konumlandırıldığı ayrıca sürekli ve yönlendirici olmadığı tespit edilmiştir. [İstatistiksel değerler: %0,00 oranında var, %0,00 oranında yetersiz, %100,00 oranında yok].

7.Yaklaşım ve kullanım için boyut ve mekân sağlanması prensibi doğrultusunda; “meydan tasarımında oturan veya ayakta duran her kullanıcının önemli elemanları fark edebilmesi için engelsiz

bakış açısının sağlanması”, “kişisel yardım veya yardımcı araçlarının kullanımına yeterli olacak alanların varlığı” sorgulandığında; meydana bulunan tabela, levha, direk gibi teknik öğelerin ve peyzaj düzenlemelerinin yerleşimi, kent mobilyalarının TSE tasarım kriterlerine uygunluğu deneyimlenmiştir. Değerlendirme sonucunda hareketliliği kısıtlayıcı şekilde konumlandırılan tasarım elemanları tespit edilmiştir. Ayrıca kişisel bakım ve yardımcı araçlar için rampaların uygun olmadığı tespit edilmiştir. [İstatistiksel değerler: %0,00 oranında var, %33,33 yetersiz, %67,33 oranında yok].

Arifiye Meydanında, üç kişiden oluşan görme engelli birey gurubunun meydana deneyimleri sonucunda mevcut yapıya alanda temel eksiklikler tespit edilmiştir. Alanda görme engelliler için hissedilebilir yönlendirici kaplama donatılarının eksik ve hatalı uygulanmış olması, yürüyüş güzergahında tehlike yaratan tabela, levha ve direk gibi teknik öğelerin yer alması, peyzaj düzenlemelerinin görme engellilerin hareket kabiliyeti düşünülmeden yerleştirilmesi, sesli sinyalizasyon sisteminin bulunmaması, rampaların hatalı uygulanmış olması, yapıya alanın toplumun farklı fiziksel özelliklere sahip bireyleri tarafından kullanıma uygun olmadığını göstermektedir. Gerçekleştirilen istatistiksel analizler, görsel tespitleri destekler niteliktedir. Görme engellilerin yaşam içinde daha fazla erişebilir olma, sosyal ve kültürel etkinliklerde bulunma hakları bağlamında kendilerine özel materyallere ve hizmetlere ihtiyaçları vardır. Bu materyal ve hizmetlerden faydalanabilmeleri için de kamusal alanların erişilebilirlik standartlarına uygun ve sürdürülebilir nitelikte tasarlanmış olması gerekmektedir.

C. ARİFİYE KENT MEYDANI DÜZENLEMESİ

Çalışma alanında saptanan hatalı tasarım ve yetersizlikler Şekil. 4 de gösterilmektedir.

Şekil 4. Tespit Edilen Hata ve Yetersizlikler

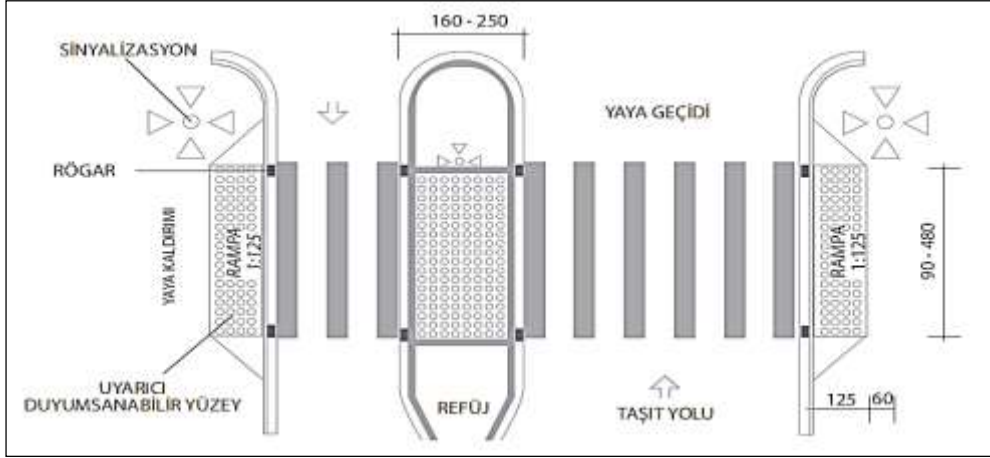

Meydanın evrensel tasarım prensipleri dikkate alınarak farklı fiziksel özelliklere sahip bireylerin kullanımına uygun tasarımlarla yeniden düzenlenmesi doğrultusunda getirilen çözümler Şekil 5.'de şematik olarak gösterilerek açıklanmıştır.

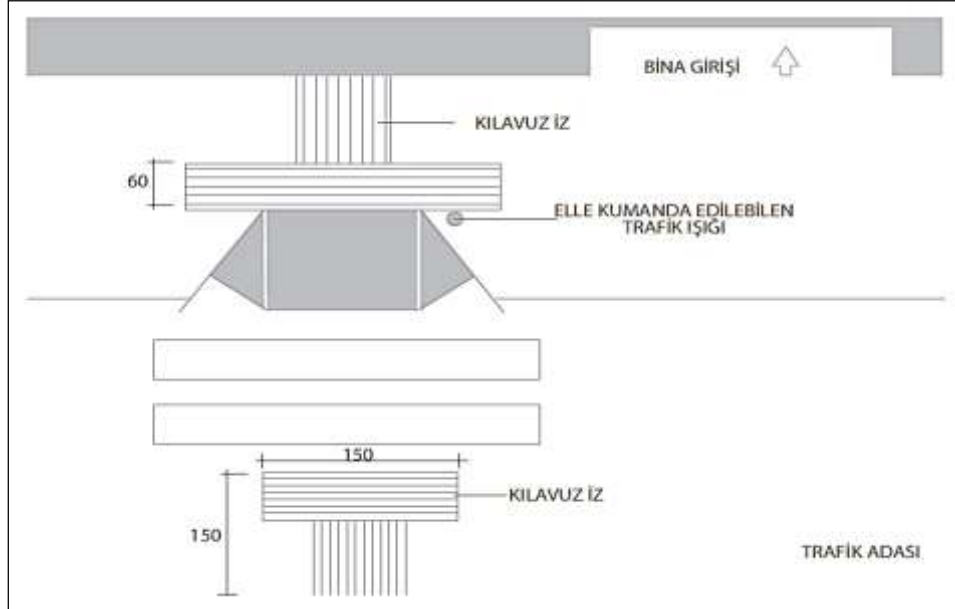
Şekil 5. Öneri Meydan Düzenlemesi

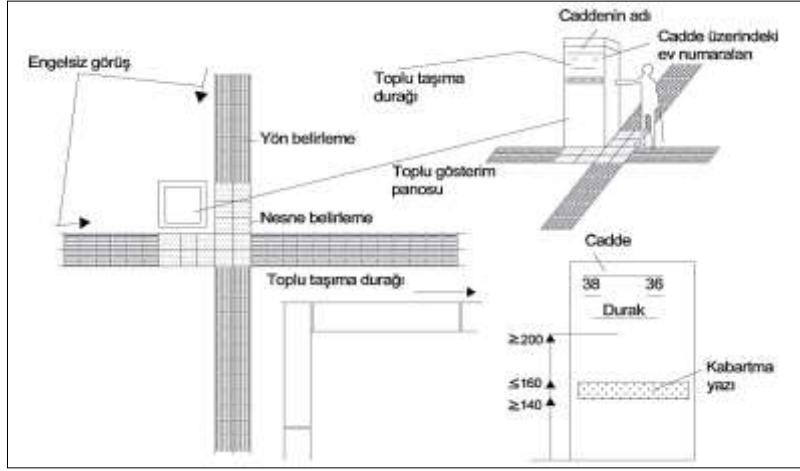
Şekil 5a. Işık Kontrollü Yaya Geçidi (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, ÖZİDA, 2010)

Şekil 5b. Yaya Geçitlerinde Duyumsanabilir Yüzeyler ve Trafik Işığı (Birleşmiş Milletler (BM), 2004)

Şekil 5c. Yaya Yolunda Yer Kaplaması ve Yönlendirme (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, ÖZİDA, 2010)

Meydan ve çevresinde işımsal olarak birbirini kesen akslar ile yönlendirme sağlanmaya çalışılmıştır. Ortak bir güzergâhta farklı fiziksel özellikteki bireylerin kullanımına olanak sağlayacak sirkülasyon alanları oluşturulmuştur. Meydanın yakın çevresindeki yoğun yapılaşmanın hafifletilmesine yönelik yeşil alanların çoğaltılması hedeflenmiştir. Tasarımı önerilen yeşil alanların aktif kullanımını desteklemek ve mevcut halk eğitim merkezinin meydanla bütünleşmesini sağlamak amacıyla, eğitim merkezinde üretilen farklı ürünlerin sergilenebileceği ve/veya daha farklı amaçlarla kullanılacak ahşap platformlar düzenlenmiştir. "1" no'lu noktada düzenlenen yaya geçidi uyarıcı, ışıklı ve sesli sinyalizasyon sistemleri ile desteklenmiştir (Şekil 5a). "2" no'lu alan için önerilen oturma gruplarıyla; ATM kullanıcıları, durak yolcuları ve okul giriş-çıkış saatlerinde bekleyen veliler için dinlenme alanları sağlanması düşünülmüştür. "3" no'lu noktada önerilen yaya geçidi bireylerin güvenli olarak meydana yönlendirilmesini sağlayabilecektir (Şekil5b-c). "4" no'lu noktada önerilen çiçek tarhlarının, sınırlandırıcı ve engelliler için tehlike yaratmayan peyzaj öğeleri olarak meydanın gerekli noktalarında tekrarlanması amaçlanmıştır. Kullanılacak bitkilerin koku özelliği olmasının görme engelli bireylerin yönlendirilmesine yardımcı olacağı düşünülmüştür. Bu revizyonların farklı yapı kent meydanlarında uygulanması, toplum içinde görünür ve anlaşılır olmayı bekleyen görme engelli bireyler açısından önem taşımaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Kent meydanları barındırdıkları farklı fonksiyonlarla toplumsal sürdürülebilirlik ve bütünleşme noktasında önemli role sahiptir. "Erişilebilirlik" "sürdürülebilirlik" ve "kent meydanları" kavramları bir arada ele alındığında; toplumun çocuklar, yaşlılar, dil bilmeyenler, duyu ve uzuv kaybı olan kişiler gibi farklı özelliklere sahip tüm bireylerinin bir arada veya bağımsız, özgür, güvenli ve konforlu bir şekilde kullanabilecekleri kent meydanlarının varlığı olarak tanımlanabilir. Bu doğrultuda bütünleştirici ve sürdürülebilir kent meydanı tasarımlarının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Evrensel prensipler doğrultusunda kamusal alanların engelliler, her zaman engel sahibi olma riski taşıyan diğer bireyler, sonuç olarak toplumun farklı fiziksel özelliklerdeki tüm fertlerinin bir arada bulunabileceği mekânsal özellikleri taşıyabilecek ölçütlerin dikkate alınarak tasarlanması gerekmektedir. Bu konuda engelli

bireyler ve onların sosyal yaşama katılımını sağlanması yönünde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarının sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda engelli bireylerin kamusal alan kullanımı ve kent içi ulaşımının sağlanması amacıyla yerel yönetimlerin, kentsel tasarımcıların ve uygulayıcıların mevcut yapıları alanlardaki eksik ve hatalı uygulamaların tespiti ve revizyonu konusunda yol gösterici olmaları beklenmektedir. Erişilebilirlik konusunda yapılan bilimsel araştırmaların yönlendirici olması amacıyla ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlara iletilmesi toplum içindeki engelli bireylerin sorunlarına yönelik somut adımların atılmasına önemli katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra çevre, tasarım ve kullanıcılar arasındaki ilişkilerin kalıcı ve sürdürülebilir kılınması adına toplumun bu konuda bilinçlendirilmesi gereklidir. Evrensel tasarım kriterleri yaşam kalitesinin artırılması ve yaşanabilir bir kentsel çevre oluşturulması bağlamında sürdürülebilir kalkınma planlarında önemli bir yere sahip olmalıdır. Bu konuda çalışma yapan kişi ve kuruluşların ortak bir platformda bir araya geleceği, yapılmış bilimsel çalışmaların paylaşılacağı, yapılması gerekenlerin tartışılacağı bir sempozyum düzenlenmesi; toplumun ortak değerlerin korunması adına güç birliği, ayrıca engellilik konusunda yönetim planlarının oluşturulmasını sağlayacağı için önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA). (2010). Yerel yönetimler için ulaşılabilirlik temel bilgiler teknik el kitabı. <https://eyh.aile.gov.tr/data/545886b5369dc3281c69af4f/>
- Birleşmiş Milletler (BM). (2004). Accessibility for the disabled a desing manual for a barrier free environment. <https://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/>
- Burcu, E. (2002). Üniversite okuyan özürlü öğrencilerin sorunları: Hacettepe-Beytepe Kampüsü öğrencileri örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 83-103.
- Dostoğlu, N., Şahin, E., & Taneli, Y. (2009, Mayıs). Evrensel tasarım: Tanımlar, hedefler, ilkeler. Tasarıma kapsayıcı yaklaşım: Herkes için tasarım. *Mimarlık Dergisi*, 347, 23- 27.
- Erkovan, E. (2013). *Evrensel tasarım ilkeleri kapsamında bir kamusal alan olarak Akdeniz Üniversitesi Kampüsünün incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü.
- Goffman, E. (1968). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Prentice Hall.
- Kavak, M. (2010). *Evrensel tasarım yaklaşımı bağlamında kamusal mekanlar: Harbiye Kongre Vadisi örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Keleş, R. (1980). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Krier, R. (1979). *Urban space*. Academy Edition, Fifth Impression.
- Mace, R.L. (1998). *A perspective on universal design. designing for the 21st century: An International Conference on Universal Design*. FAIA.
- Moughtin, C. (2003). *Urban design: Street and square*. (Third Edition). Butterwort Architecture.
- Papaioannou, K. (2008). *European legislation on people with disabilities*. Department of Civil Engineering, Aristotle Univeristy Thessaloniki, Greece.

Resmi Gazete. (2005, Temmuz). *Anayasa Mahkemesi, 01.07.2005 Tarihli ve 5378 sayılı Kanun. Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.* <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707.htm>

Steinfeld, E. (1996). *Universal design as innovation*. Occasional paper, Center for Inclusive Design and Environmental Access, University at Buffalo.

